

Af Johann Wolfgang von Goethe

FAUST

Det Kongelige Skuespil sæson 2006/2007

Studiehæfte

Det Kongelige Teater

Indhold

Faust – et handlingsreferat	s. 3
Johann Wolfgang von Goethe	s. 4
Based on a true story	s. 5
Minikursus I Faust I og II	s. 5
Teksten skal være bedre end mig – en samtale med	
Katrine Wiedemann en uge efter prøvestart	s. 6

Skolebilletter til 40 kr. kan bestilles til alle de spilledage, der er nævnt som skoleforestillinger. Se datoer på www.kglteater.dk. Skolebilletter bestilles via www.kglteater.dk.

Skolebilletter kan bestilles af: Børnehaver, fritidshjem, folkeskoler, efterskoler, ungdomsskoler, gymnasier, HF-studier og handelsskoler.

Til de øvrige spilledage kan der bestilles U30 billetter med 65 % rabat. U30 billetter bestilles via www.Billetnet.dk eller www.kglteater.dk U30 kan bestilles af alle under 30 år

For hver 10. bestilte skolebillet eller U30 billet kan der bestilles en lærerbillet til samme pris.

Studiehæftet er udarbejdet af : Karen-Maria Bille

Grafisk design: Søren Ajspur

Isenesættelse
Katrine Wiedemann

Bearbejdelse
Karen-Maria Bille og **Katrine Wiedemann**

Scenografi
Martin Tulinius

Kostumer
Rikke Juellund

Oversættelse
Arne Rosenhoff

Medvirkende

Faust
Jens Jørn Spottag

Mefisto
Nicolas Bro

Gretchen
Laura Kold

Marthe m.fl.
Kirsten Olsen

Wagner m.fl.
Tom Jensen

Valentin m.fl.
Frank Thiel

Lieschen m.fl.
Julie Agnete Christensen

Premiere på Stærekassen 1. nov. 2006

Skoleforestillinger 30. og 31. oktober

Øvrige forestillinger

oktober 2006 30 | 31

november 2006 01 | 02 | 03 | 04 | 06 | 07 | 08 | 09 | 10 | 11 | 13 | 14 | 15 | 16 | 17 | 18 | 20 | 21 | 22 | 23 | 24 | 25 | 27 | 28 | 29 | 30 |

december 2006 01 | 02 | 04 | 05 | 06 | 07 | 08 | 09 | 11 |

FAUST - et handlingsreferat

Stykket indledes med en såkaldt "prolog i himmelen", hvor Vorherre indgår et væddemål med djævelen Mefisto. Væddemålet går ud på, at Gud giver Mefisto fri hænder til at føre videnskabsmanden Faust, hvorhen han vil. Hvis Faust på noget tidspunkt ønsker, at øjeblikket må vare ved, så tilfalder hans sjæl Mefisto og Gud har tabt væddemålet. Gud mener imidlertid ikke, at et sådant øjeblik vil indtræffe, for som han siger; "Et godt menneske er i sin dunkle higen sig den rette vej fuldt bevidst".

Faust er en berømt videnskabsmand, der er trængt til bunds i al sin tids lærdom; da den ikke kan løse tilværelsens gåder for ham, søger han – forgæves – svaret gennem magi. I fortvivelse vil han tage sit eget liv, men da ringer påskelokkerne og påmindelsen om Jesu opstandelse indgyder ham nyt livsmod.

Under en gåtur påskemorgen med sin assistent Wagner møder Faust en sjov puddelhund. Hunden følger efter Faust hjem i studereværelset og afslører sig her som en forklædt Mefisto. Mefisto tilbyder nu at tilfredsstille Fausts kundskabstørst mod at få hans sjæl. Det går Faust med til, dog kanl djævelen kun få hans sjæl, hvis han bare et øjeblik ønsker, at nuet måtte vare ved. – En aften i "Auerbachs vinkælder", hvor Faust ser, hvordan folket morer sig, giver ham kun afsmag. Siden fører Mefisto Faust med til "heksekøkkenet", hvor en trylledrik gengiver Faust hans ungdom.

Kort efter møder Faust Gretchen, en uskyldig ung pige, der er på vej hjem fra kirke. Han bliver betaget af hende og tilbyder, at følge hende hjem. Da hun afslår, bliver Faust yderligere interesseret og med Mefistos hjælp får han anbragt et smykkeskrin i hendes værelse og arrangeret et møde. Gretchen bliver hurtigt forelsket i Faust og hun indvilliger i at give moderen sovemedicin, så de kan tilbringe natten sammen. Efterfølgende erfarer vi, at den medicin, Gretchen gav moderen slog hende ihjel.

Da Gretchens bror nogle måneder senere kommer hjem fra krigen og opdager, at moderen er død og søsteren gravid, angriber han Faust, der har forårsaget al denne ulykke. Med Mefistos hjælp dræber Faust broderen, Valentin, og flygter ud af byen. Gretchen bryder sammen, dræber i sindsforvirring sit nyfødte barn og dømmes til døden.

Mefisto forsøger forgæves at få Faust til at glemme Gretchen, men Faust insisterer på at se hende igen og om muligt redde hende fra fængslet. Gretchen der er blevet sindssyg af alle de ofre, hendes kærlighed til Faust har kostet, modsætter sig imidlertid at flygte. Hun kan alligevel ikke flygte fra alle sine gerninger. Da Mefisto fører Faust bort fra fængslet lyder en stemme fra oven "Hun er frelst" og dermed slutter første del.

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

Født 1749 i Frankfurt am Main, død 1832 i Weimar. Søn af en højtstående embedsmand. I 1763 flytter han til Leipzig, hvor han begynder at læse jura, selv om han er mere interesseret i de humanistiske fag. Under studierne lever Goethe det vilde studentertilv, hvilket en blodstyrning imidlertid sætter en brat stopper for. Sygdommen tvinger ham hjem til Frankfurt, hvor han bliver i halvandet år og langsomt genvinder sit helbred.

Fra foråret 1770 genoptager han de afbrudte studier ved universitetet i Strassburg og året efter får han sin eksamen. I Strassburg forelsker han sig i Friederike Brion, en præstedatter fra omegnen hvis blide og landlige uskyld er en væsentlig inspirationskilde for hans ungdomslyrik. Af betydning for hans udvikling bliver tillige mødet med den tyske forfatter og filosof J.G. Herder. I 1772 får Goethe ansættelse i Rigskammerretten i Wetzlar, hvor forelskelsen i Charlotte Buff, der er forlovet med en af hans venner, bliver en af de ydre tilskyndelser til romanen *Den unge Wethers lidelser* (1774), der blev udgivet samme år som skuespillet *Clavigo*. Året inden har Goethe grundlagt sit ry som forfatter med udgivelsen af "Sturm und Drang"-skuespillet *Götz von Berlichingen*.

I 1775 forlover Goethe sig med en vekselerer-datter fra sin hjemby, Lili Schönemann, men bryder snart forlovelsen igen og tager samme år imod en indbydelse fra den unge hertug Karl August i Weimar. I det lille hertugdømme Weimar, hvor Goethe bliver til sin død, begynder han som en slags forlystelsesråd. Goethe kommer imidlertid snart ind i regeringen, hvor han årene fremover beklæder en række ministerposter og dermed får lejlighed til at bevise sin praktiske duelighed på en række områder. Allerede året efter sin ankomst til Weimar indleder han sin årelange kærlighedsforbindelse med den noget ældre, højt kultiverede Charlotte von Stein.

I Weimar får Goethe ro til at digte, og de fleste af hans betydeligste digterværker er påbegyndt og delvist realiseret i denne første Weimar-periode. Men efterhånden bliver tilværelsen ham noget ensformig og forholdet til Fru von Stein noget køligere, og uden at tage afsked med hende påbegynder Goethe i 1786 en to-årig Italiensrejse, der får afgørende betydning for hans videre forfatterskab. Under Italiensrejsen færdiggør han nogle af sine tidligere påbegyndte arbejder og udgiver nu skuespillene *Iphigenie auf Tauris* (1787), *Egmont* (1788), *Torquato Tasso* (1789) samt den første Faust-version *Faust, et fragment* (1790). En direkte frugt af Italiensrejsen er desuden *Römische Elegien* (1790) og den lille heksameter-idyl *Hermann und Dorothea* (1797) der regnes for hovedværkerne i Goethes såkaldt klassiske periode. I 1796 udgiver han endvidere romanen *Wilhelm Meisters læreår*.

Efter sin hjemkomst fra Italien træffer Goethe i 1788 forfatteren Friedrich Schiller, der det følgende år hjælper ham til et professorat i Jena. De bliver nære venner og skaber under gensidig inspiration en række ballader. Venskabet forstærkes yderligere derved at Goethe, der siden 1791 har overtaget ledelsen af hofteatret i Weimar, vælger at opføre Schillers skuespil på sit teater. Schillers død i 1805 ryster Goethe, og han kommer sig kun langsomt efter den sygdom der følger. Men der er endnu kræfter i den nu 56-årige digter og året efter gifter han sig med Christine Vulpius, hvilket imidlertid ikke afholder den aldrende digter fra at gennemleve flere stormfulde og smertelige forelskelser senere i livet.

De vigtigste af Goethes senere værker er foruden *Faust* romanen *Valgslægtskaber* (1809), *Farbenlehre* (1810), *Dichtung und Wahrheit* (1811-14) samt digtsamlingen *West-östlicher Diwan* (1814), der kommer til at danne skole for megen "orientalsk" poesi i det 19. århundrede.

BASED ON A TRUE STORY

I 1490 fødtes der en mand ved navn Georg Faust i den lille tyske by Knittlingen nær Mannheim. Denne Faust førte et omrejsende liv som universitets- og huslærer og med sig havde han sin assistent Wagner. Faust var tillige rådgiver for en del af tidens fremtrædende personligheder. Hans hovedinteresser var alkymi, astrologi og magi, som på den tid - altså i 1400-tallet - var et fag der undervistes i på universiteterne.

Georg Faust, der af uforklarlige årsager senere er blevet kendt under navnet Johann Faust, påstod at han havde en pagt med Djævelen om, at denne skulle opfylde alle hans ønsker i dette liv mod at få hans sjæl efter døden. Folk der mentes at have en pagt med Djævelen, havde man kendt til i århundreder, så da Faust døde omkring 1540, under såkaldt "mystiske omstændigheder", var man overbevist om, at Djævelen havde hentet ham.

Fausts eventyrlige liv og skæbne stimulerede samtidens og eftertidens fantasi og allerede mens han levede, dannede der sig mange myter om ham. Det samme gjorde der om den djævel, som livet igennem fulgte Faust.

Han var kendt under navnet Mefistofeles og om ham sagde man, at han gik i tjeneste hos den tyske kejser og på kejserens ønske fremtryllede den skønne græske kvinde Helena, som han senere fik en søn med. Man sagde også, at han kunne trylle vin ud af en bordplade. De fleste af disse historier er blevet bevaret i den senere Faust-litteratur. - Og i byen Knittlingen er man så stolt over at have fostret Faust, at man så sent som i 1954 rejste en statue over "Troldmanden Faust".

MINIKURSUS I Faust I OG II

Det gennemgående tema, der danner rammeværket om *Faust*, er temaet med Gud og Djævelen. Det er hentet fra en af de mest kontroversielle passager i *Det Gamle Testamente*, nemlig *Jobs bog*. Her forekommer der en samtale mellem Gud og Satan. Satan optræder som en af Guds sønner og får hans tilladelse til at tage alt fra den guds-frygtige Job for, at prøve hans troskab mod Gud. Der er imidlertid en afgørende forskel mellem *Bibelen* og *Faust* og det er, at Mefisto ikke er Satan selv - som i *Jobs bog* - Mefisto er en negativ ånd, der af Gud anses for at være nyttig i den forstand, at menneskenes virkelyst ikke skal slappes.

Et andet fremtrædende tema i *Faust* er temaet om "den stræbende sjæl". Det er Faust-figures grundlæggende konflikt. Dét der er karakteristisk ved Faust er, at han ikke erkender, at mennesket har en begrænsning. At begrænsning så at sige er en del af den menneskelige natur og at det bare er Gud, der har den fulde sandhed. Faust vil have det hele: både den jordiske nydelse og den metafysiske indsigt, men hverken det nære eller det fjerne kan tilfredsstille hans urolige sind.

Et tredje tema er "videnskaben og livet". Skuespillet begynder der hvor videnskabsmanden Faust indser, at videnskaben ikke kan afsløre virkeligheden som den er. Han føler sig som en bedrager i forhold til sine studerende, opgiver sit hidtidige liv og tyr til magien. Faust forkaster videnskaben og tror ikke længere på viden som vejen til noget som helst, desto større er hans trang til indsigt. Den videnskab som Faust har forkastet repræsenteres fremover af hans assistent Wagner, hvis højeste glæde er bøgernes verden.

MINIKURSUS I Faust I OG II

I første delen fremstilles Wagner som en snæversynet rationalist, i anden delen optræder han som en avanceret forsker og skaberen af et slags kunstigt fremstillet menneske, en såkaldt "humunkulus" (et lille menneske) - noget man faktisk i fuldt alvor forsøgte i middelalderen.

Et fjerde tema er "det evigt kvindelige". Det kvindelige element i Fausts tilværelse er personificeret i tre kvinder: en pige fra det borgerlige miljø, en kvinde af kongelig byrd og selveste "himlens dronning". Den første kvinde er Gretchen, hvis ægte kærlighed er så stærk, at den endog har kraft til at frelse Fausts sjæl. Den anden kvinde er oldtidens Helena - datter af Zeus og som bekendt verdens smukkeste kvinde - hende har Faust en kærlighedshistorie med i anden delen. Den tredje kvinde er Jomfru Maria. Hun optræder kun to gange, men spiller en vigtig rolle for ideen om det evigt kvindelige, der drager os opad. I første del er det et billede af Maria fremstillet som Mater Dolorosa, den lidende moder, som Gretchen betror sig til i sin nød og bøn-falder om hjælp. Anden gang er i slutningen af dramaet, der foregår i de himmelske regioner, hvor Gretchen - efter døden - igen retter en bøn mod Maria og beder hende om at lede Faust opad mod saligheden. Maria erkender styrken i Gretchens kærlighed og siger: "Kom! Løft dig op mod de højere sfærer! Når han aner dig følger han efter".

Teksten skal være bedre end mig

- en samtale med Katrine Wiedemann en uge efter prøve-start

- af Karen-Maria Bille

KMB

Hvis man læser dit CV som iscenesætter slår det en, at det er meget klassikertungt. Især i de forløbne år, hvor du med iscenesættelsen af Jokum Rohdes nyskrevne *Pinochios aske* har gjort en enkelt undtagelse i en ellers ubrudt række af klassikeriscenesættelser; Ibsens *Et Dukkehjem* eller *Nora*, som I kaldte den, to gange Shakespeare i form af *Romeo og Julie* og senere *Stormen*, Bertold Brechts *Den kaukasiske kridtcirke* og ikke mindst *Havfruen*. Hvad er det der gør klassikerne og dermed de allerede kendte historier så attraktive for dig?

KW

Da jeg begyndte at instruere arbejdede jeg en del med nyskrevne tekster. Jeg rendte hele tiden ind i det problem, at jeg skulle maskere at teksten var svag - det nye er pr. definition svagere end det klassiske. Og så opstod der en lyst til at jeg skulle stramme mig an og være bedre end teksten. At jeg skulle leve op til teksten i stedet for at lave en masse krumspring og bruge en masse energi på noget, der alligevel aldrig blev rigtig godt, fordi indholdet ikke var i orden. Så jeg tror, at min forkærlighed for klassikere hænger sammen med en generel lyst til at få kam til mit hår.

Mit forhold til teatret er meget formeksperimenterende. Jeg er interesseret i form og i det formeksperimenterende arbejde er det vigtigt at have et sundt fundament i retning af en stærk historie. Det er helt afgørende med den der tunge bund, hvis man skal lave tingene på en ny måde.

Teksten skal være bedre end mig

Mit kald i de her år er at blive bedre til at fortælle en historie, for det synes jeg teatret har så svært ved at gøre. Måske skyldes det den omstændighed, at teatret netop i kraft af klassikerne har vægtet fortolkningen mere end fortællingen. Jeg er selvfølgelig også fortolker af den tekst jeg arbejder med, men min opmærksomhed er rettet mod at fortælle en historie der kan berøre og skabe identifikation. Den del af det synes jeg moderne teater har opgivet. Især indenfor det tyske teater, hvor det handler meget om at dekonstruere. En stor del af det nyskabende teater der kommer fra især Tyskland er frækt og enormt dygtigt, men alligevel virker det som en stor falliterklæring i forhold til det at fortælle en historie. Det er som om man har taget konsekvensen af, at man alligevel ikke kan berøre folk med det her underlige, distancerede medie der hedder teater, så man opgiver på forhånd og lader meningshaveriet tage overhånd.

Jeg har lyst til at fortælle i stedet for at fortolke. Jeg er ekstremt trofast overfor historien, når jeg laver en forestilling. Man kan sige at jeg forsøger at løse teksten uden at den klassiske form automatisk følger med.

KMB

Hov, Katrine! Du er da ikke særlig trofast overfor teksten i den forstand, at du tit skærer ekstreme mængder tekst bort. *Faust* er ikke nogen undtagelse i den retning, her har vi skåret omkring 2/3 af Goethes originaltekst væk.

KW

Men det gjorde vi jo for at tjene historien! Det er ikke teksten der skal spilles, det er historien dvs. at hvis teksten fortæller tingene mange gange og historien kan fortælles ved bare at sige det én gang, så ryger teksten. Det er historien jeg er trofast overfor. Den lytter jeg meget til, men

jeg synes ikke, det behøver at blive sagt alt sammen, der skal være plads til at fortælle historien i billeder. Jeg arbejder i et så visuelt sprog at visse ting nemt lader sig aflæse, så behøver jeg ikke dobbeltkonfekten i at det også bliver sagt. Det er kun det nødvendige der kommer med, det arbejder jeg altid ud fra, jeg tilstræber det enkle og det harmonerer ikke altid med klassikerne der tit er meget ordrige. Det gælder ikke mindst Goethe. *Faust* er et læsedrama, men det skal ikke føles som et læsedrama, det man ser på scenen, det skal føles som teater. Så det er egentlig et nødvendighedsprincip, jeg skærer ud fra.

KMB

Goethes mange ord er også kommet til at spille en rolle for udformningen af scenografien. Sammen med scenografen Martin Tulinius har du lavet en dekoration der er formet som en kæmpemæssig bog med *pop-up* billeder, så hver gang man bladrer i bogen får vi et nyt billede som skuespillerne kan spille i.

KW

Bogen udsprang egentlig af et ønske om at komme helt op i fugleperspektiv over teksten. Og så hænger det også tematisk sammen med stykket, der jo handler om en mand der ikke lever det virkelige liv, men lever igennem sine bøger. *Faust* er ham der har læst alt, men ikke har levet. Så udgangspunktet er at han lever i bogens univers. Bogen er ikke nogen almindelig bog, det er sådan en børnebog med *pop-up* billeder, så den har også en reference til den naive børneverden, til barnetroen. Man kan sige at scenografi-bogen er en syntese af alle mulige bøger. Den bærer også en reference til Bibelen – Kristendommen er jo et væsentligt tematisk omdrejningspunkt for *Faust*-dramaet. *Faust* har læst teologi, men ved stykkets

---

Teksten skal være bedre end mig

---

begyndelse vakler han i sin tro og han går også så vidt, at han retter i Bibelen og trodser Gud ved at følge Djævelen. Men i stedet for at vælge en slags djævelsk synsvinkel på historien, som noget sort og negativt ladet, så har jeg valgt at forholde mig mere håbefuldt til historien. Der er uskyld i *pop-up* bogen, som jeg holder af. I sin yderste konsekvens indebærer scenografi-bogen jo også, at Faust i min udlægning forbliver i fiktionen. Han drømmer om at komme ud i det virkelige liv, men selv det virkelige liv udspiller sig i bogen. Fausts tragedie er at han ikke kan hengive sig til et andet menneske. Selv når han træder ud i virkeligheden er det indenfor rammerne af en bog. Overfor Gretchen spiller han også fallit, hun kan jo elske og ofrer frygtelig meget for ham. Han kan dybest set ikke ofre noget som helst. Alt er en spejling af ham selv.

KMB

I arbejdet har du givet udtryk for at stykket i dine øjne lige så godt kunne hedde *Faust og Gretchen* i stedet for bare *Faust*. Det er trods alt en væsentlig tematisk forskydning fra Goethes udgangspunkt, der var at fortælle en mands tragedie i form af en erkendelseskriser, til at stille skarpt på kærlighedshistorien mellem to mennesker.

KW

Altså Goethe må vel også indrømme, at der hvor dramaet bliver spændende det er når Gretchen kommer ind i billedet. Fra det øjeblik hvor han har fået hende på banen, kører skuespillet over stok og sten, når hun er der skriver han løs og da hun er slået ihjel, kan han ikke finde ud af at komme videre. Efter Gretchens død går der 35 år, inden han skriver videre. Det kan der være en anden grund til, men jeg forestiller mig, at det er svært at komme videre efter at have skrevet den historie, for når kærligheden er

gået i stykker, hvad skal man så skrive om, den er svær at trumfe. For mig bliver portrættet af Faust interessant i mødet med Gretchen. Af samme grund har jeg haft lyst til at opgradere hende til at blive et rigtigt menneske, så det overskrider forlæggets nærmest pædofile projektion. Sådan kan Gretchen jo godt spilles, men i min version er det to rigtige mennesker der mødes.

KMB

Da vi sad og arbejdede med manuskriptet, var du som udgangspunkt utilfreds med slutningen på første del, fordi den slutter så åbent og udelukkende fortæller hvad der sker med Gretchen, men ikke hvordan det går Faust. En overgang syslede vi også med ideen om at runde hele historien med væddemålet af ved at indarbejde materiale fra *Faust II*. Vores dramaturgiske skoling forbyder jo at man lancerer en konflikt, som man aldrig senere samler op på. Første del af *Faust* giver os ikke svaret på, hvordan det gik med det væddemål mellem Gud og Mefisto.

KW

Den åbenhed er jeg så med tiden kommet til at holde af. Følelsen af Goethe der er dybt nede i stoffet og hans oprigtige tvivl, der afspejler sig i en manglende afslutning på første del. Hans tvivl om Faust; Skal han frelses eller skal han ikke? I anden del får han trådene til at samle sig og han er også ved at blive gammel på det tidspunkt, så her nær sit eget dødsleje skriver han alligevel, at Gud vinder. Han tør alligevel ikke andet end at lade Gud få det sidste ord. Men med hensyn til første del, som jo er den del, vi spiller, så synes jeg der er noget spændende i, at det slutter midt i dilemmaet, hvor alting står åbent, så man må forlade teatret og selv danne sig en mening om, hvorvidt Faust bør frelses eller dømmes efter det her. Derfor har

---

Teksten skal være bedre end mig

---

jeg valgt at lade den stå åben...Altså, mellem os, så ved jeg jo ikke, hvordan jeg skal slutte. Jeg ville jo gerne prøve at lukke den, så historien ikke står på vid gab – men på en åbenstående måde, hvis du forstår hvad jeg mener...Det skal du ikke skrive i studiehæftet.

KMB

Hvorfor ikke? Der er jo ingen der forlanger, at du skal vide det hele inden du går i gang med prøverne.

KW

Helt *off the record*, jeg sidder ligesom Goethe og ved ikke hvordan jeg skal slutte det. Prøverne er lige startet, så måske ved jeg mere om det, når jeg har prøvet den sidste scene. Jeg har jo ikke svaret på noget, som ikke engang Goethe kunne besvare.

KMB

Så måske er det først og fremmest fortællekonventionen der påbyder dig, at finde en rigtig afslutning? Det synes jeg godt du kan sige uden at blive til grin.

KW

Ja, på en måde ville der være noget sandt i netop ikke at samle op på det. At være tro mod vores eget liv, hvor det meste bare står på vid gab og blafrer. Tvivl på alle punkter! Så egentlig ville jeg gerne slutte på den måde. I respekt for Goethe.

Hvis I vil vide mere om Goethe eller har brug for *Faust* på tysk er nedenstående et nyttigt link:

www.kalliope.org/biografi.cgi?fhandle=goethe